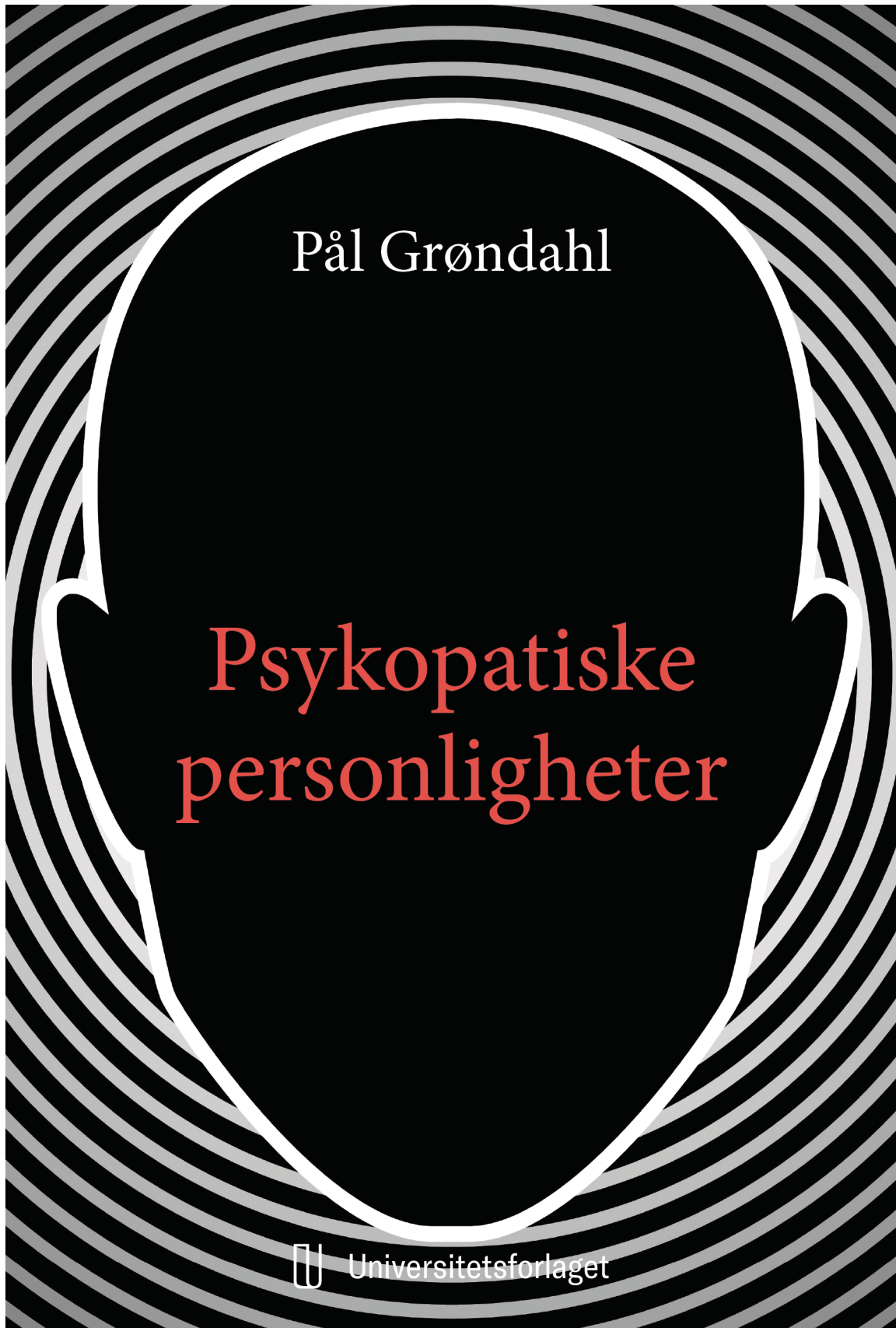

Det du trenger å vite om psykopati

Svein Øverland

Nasjonal enhet for rettspsykiatrisk sakkyndighet, St. Olavs hospital

Pål Grøndahl gir et viktig korrektiv til tabloidenes fremstilling av «psykopaten iblant oss», i en bok som inneholder det meste du trenger å vite om psykopati.

BOK *Psykopatiske personligheter* **FORFATTER** Pål Grøndahl **ÅR** 2023 **FORLAG** Universitetsforlaget **SIDER** 160

Alle som har sett Pål Grøndahl på TV eller hørt ham på radio, vet at han er en dyktig formidler. Han snakker med korte, men presise setninger. Han har et blikk og en stemme som gir troverdighet, og det er tydelig at han vet hva han snakker om. Det er det «folk flest» trenger når det har skjedd et forferdelig drap og de strever med å forstå hva som har skjedd og hvorfor. Grøndahl har årelang praktisk erfaring med sakkyndighetsarbeid, og en doktorgrad som gjennomgår rettspsykiatrisk metodikk i Norge og Skandinavia. Han har i tillegg bred klinisk erfaring innen vurderinger av både psykose og psykopati.

Likevel var jeg skeptisk til *Psykopatiske personligheter*. Det er noe med temaet som trigger en «bullshit alert». Det har ikke noe å gjøre med Grøndahl, men med alle tabloide fremstillinger som pushes mot oss fra nyhetsmediene: «9 tegn på at du har vokst opp med psykopat-foreldre» og «10 tegn på at kjæresten din er psykopat!». Men heller enn å være en sur gammel psykolog, bør jeg vel i stedet spørre meg hvorfor det er så mange artikler om psykopati? Sannsynligvis er alle disse artiklene et tegn på at folk er bekymret og trenger god informasjon.

Psykopatiske personligheter er en ganske tynn bok. Den har likevel en pedagogisk oppbygging som gir et godt overblikk over de ulike områdene som psykopati innebærer. Den har en rekke kasus og eksempler, og Grøndahl skriver godt. Boken begynner med en historie om hvordan Grøndahl en gang møtte en mann som trengte hans hjelp. Personen fremsto sympatisk, men åpenbart desperat. Han hulket, gråt og var utrøstelig. Og han fikk det han ville: en erklæring om soningsavbrudd. Da Grøndahl lenge etter forsto at han ble lurt trill rundt, bemerket sekretæren hans at «det hadde hun skjønt for lenge siden». Jeg lar meg alltid imponere av psykologer som innrømmer feil, og dertil på en humoristisk måte. Det er en stil som Grøndahl med hell også har brukt i sine tidligere bøker. Og med alt fokuset på å «avsløre psykopater» er det en god påminnelse om at det er like viktig å innrømme og lære av feil når man lar seg blende av karismatiske personer eller sin egen fortreffelighet.

Psykopati nyansert

Boken har som forventet en utfyllende beskrivelse av kjernetrekk og diagnostikk, og setter psykopati inn i rammen av personlighetsforstyrrelser og personlighetsutvikling. Martin Seligman er en av mine helter i faget. Han advarer psykologer mot å ukritisk overta sykdomsmodeller fra medisin og psykiatri. Vi må ikke miste vår fødselsrett som psykologer, argumenterer han – «en fødselsrett som inkluderer både å hele det som er skadet og utvikle det som er sterkt» (Berge & Selvik, 2005). Jeg blir derfor glad når jeg leser følgende formulering hos Grøndahl: «I tråd med dette har jeg undret meg over hvorfor det er lov å fordømme mennesker med psykopati samtidig som vi gjør alt vi kan for å redusere stigmaet rundt andre psykiske lidelser» (s. 20). Som psykologer er det avgjørende å skille mellom personlighet, tanke og handling. På samme måte som at ikke alle personer med pedofili begår overgrep, ødelegger ikke nødvendigvis alle personer med psykopati for andre.

Som psykologer er det avgjørende å skille mellom personlighet, tanke og handling

Men joda, psykopati innebærer ofte at andre blir skadet. Derfor må psykologer, og særlig psykologer som arbeider i straffesakskjeden, ha høy kompetanse både på vurdering av psykopati og risikovurderingsmetodikk. Tilstedeværelse av psykopati er en av de beste enkeltstående prediktorene for ny vold. Grøndahl bruker blant annet derfor anledningen til å argumentere hardt for at psykopati

burde ha vært en diagnose. Jeg er enig i det, men det er neppe realistisk med det første. ICD-11 inneholder store endringer, som blant annet innebærer at personlighetsforstyrrelsene slik vi kjenner dem er vesentlig endret. Jeg har selv deltatt i revisjonsarbeidet for både ICD-11 og DSM-5. Det er en omstendelig prosess (noe det bør være), og det vil være leenge til neste gang. Selv om ICD-11 ennå ikke er lansert på norsk, stiller jeg meg undrende til hvorfor ikke Grøndahl presenterer noen av de viktige endringene for blant annet personlighetsforstyrrelser.

Grøndahl gjennomgår derimot de ulike relevante kartleggingsverktøyene, samt ulike teoretiske modeller for forståelse og klassifisering. Her viser han en bred forståelse og stor grad av åpenhet for bredden i teoretiske modeller. Det er viktig, fordi en for snever forståelse av psykopati kan hindre både teoriutvikling, kartlegging, risikovurdering og behandling. Her presenteres også funn som kan indikere at behandling av psykopati ikke er like nytteløst som man tidligere har tenkt.

«Vellykkede psykopater»?

Den siste delen av boken beskriver hvordan psykopati kan fremstå for «folk flest» i ikke-kliniske sammenhenger; som bekjent, kollega og som foreldre. Dette er ikke den beste delen av boken, men sikkert nyttig dersom du er usikker på om den du møter og kjenner faktisk har høy grad av psykopati. Mer interessant er tematiseringen av om det finnes «vellykkede psykopater», med andre ord personer med høy psykopati som ikke blir avslørt eller gjør alvorlige lovbrudd. Mange personer med psykopati som jeg har møtt, skryter nettopp av hvor flinke de er til å lure andre og begå lovbrudd uten å bli straffet for det. Ofte er dette, som Grøndahl peker på, mer et utslag av deres narsissisme heller enn at de er mesterforbrytere. Og når de blir eldre, innrømmer de ofte at de ikke har fått til livet. En innsatt beskrev det en gang for meg som at «det er som jeg lider av en følelsesmessig mangeltilstand som jeg først merker konsekvensen av i dag». Som Grøndahl påpeker er de fleste personer med psykopati hverken veldig intelligente, tvangsnervrotiske eller seriedrapsmenn.

Psykopatiske personligheter har det meste du trenger for å forstå og vurdere psykopati. Selv om boken til tider også preges av at den ikke utelukkende henvender seg til psykologer. Det er sikkert nyttig for ikke-psykologer å få en forklaring på hva ICD-10 er, men for psykologer blir det litt for enkelt. Det samme kan sies om Grøndahls beskrivelse av det omfattende arbeidet som inngår i revisjoner av ICD. Psykologer flest vet at det heldigvis innebærer mer enn at noen eksperter rekker opp hendene i en komite. Jeg mistenker at det er forlaget som har ønsket at boken skal nå ut til et større publikum, og i så fall kan det være greit å forenkle litt.

Jeg liker boken. Jeg liker særlig godt den oversiktlige inndelingen av teorier og modeller. Jeg liker at Grøndahl, som i sine tidligere bøker, blander faglitteratur med personlige erfaringer og meninger. Og jeg liker at Grøndahl fortsetter å skrive bøker om vanskelige rettspsykiatriske temaer. Vi lever i en tid som preges av ekstreme holdninger og ekstreme personer. I en verden som noen ganger synes å gå rett til helvete, trenger vi psykologer som vet hva de snakker om og som samtidig har evnen til å formidle kunnskapen.

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter

Referanser

Berge, T. & Selvik, A. (2005). Kan Norge bli det nye Firenze? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 42(10), 934–937. <https://psykologtidsskriftet.no/intervju/2005/10/kan-norge-bli-det-nye-firenze>